

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

27ste JAARGANG, NUMMER 7, JULI 1991

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

EEN ROUWDIENST IN AMERSFOORT

In 1844 schreef Karl Marx: „Het kommunisme is ... géén *toestand* die moet worden verwezenlijkt, noch een *ideaal* waarnaar de werkelijkheid zich zou moeten richten. Wij verstaan onder kommunisme de *werkelijke* beweging die de bestaande toestand opheft”¹. Deze woorden - en vele, daarmee in overeenstemming zijnde passages in zijn werken - maken slechts één konklusie mogelijk: zij die in het verleden de woordvoerders van de C.P.N. waren en in het bijzonder zij die dat in het recente verleden waren, stonden en staan met de opvattingen van Marx en met het marxisme op gespannen voet. In het in juni j.l. verschenen (speciale) nummer van het tijdschrift *Politiek en Cultuur*, dat geheel gewijd is aan de opheffing van de partij en haar opgaan in *Groen Links*, wordt namelijk (vrijwel) aanhoudend door de auteurs van de diverse bijdragen over het „kommunisme” als een „ideaal” en over „kommunistische idealen” gesproken. En konsekwent wordt daar, zoals trouwens al steeds het geval was, betoogd, dat 'kommunisten' „werken aan bewustwording van mensen voor het tot stand brengen van een betere samenleving”. Met slechts één kleine uitzondering - waarover aanstonds meer - verneemt de lezer n i e t s over de werkelijke beweging die de bestaande toestand wijzigt. Dat dit, Marx vestigde er reeds de aandacht op, een *sociale* beweging (met uiteraard politieke gevolgen) is en géén *politieke* beweging met sociale gevolgen, heeft de C.P.N. als politieke organisatie nooit kunnen en willen zien. In genoemd nummer van *P&C* ontbreekt van een dergelijk inzicht dan ook ieder spoor.

Zoals gezegd: over 'idealén' leest men daar des te meer: over die welke schipbreuk hebben geleden en over die welke ongeschonden uit een failliete boedel zouden zijn gered. Dat begint al direkt in de door vijf redactieleden geschreven inleiding en het idealisme waarvan sprake is steekt vervolgens telkens weer de kop op. Enkele voorbeelden slechts ter staving:

Over 'kommunistische' idealen spreekt CPN-voorzitster Truus Divendal op blz. 62. Oud fraktie-voorzitster Ina Brouwer heeft het op blz. 64 over „het oude socialistische ideaal” en even verder over „oude en nieuwe idealen” die ook vandaag de dag nodig zij. Marcus Bakker (de voorganger van Ina Brouwer als fraktieleider) verklaart op blz. 75 dat „het kommunisme

¹ Karl Marx en Friedrich Engels, Die deutsche Ideologie. MEW, Bd. 3, blz. 35.

een grootse poging [is] geweest om de menselijke geschiedenis een nieuwe wending te geven... een vurig verlangen om een betere wereld te scheppen". Op blz. 119 begint de weergave van een interview met Marius Ernsting die ooit samen met Ina Brouwer de laatste Tweede Kamerfractie van de CPN vormde. Het interview wordt met enkele woorden ingeleid en daarbij wordt wederom van 'kommunistische idealen' gerept. Wat Marius Ernsting betreft: die is thans in de Provinciale Staten van Noord-Holland de fractievoorzitter van Groen Links, de nieuwe partij die gevormd is uit vier vroegere partijen, waarvan één de CPN is, welke om die reden tegen het eind van dit jaar zal worden opgeheven. Het besluit daartoe is - overeenkomstig de verwachting - met grote meerderheid van stemmen genomen op het buitengewoon kongres van de CPN, dat op 15 juni j.l. werd gehouden in het kongrescentrum *De Flint* in Amersfoort. Men zou dat kongres, gezien de inhoud van de redevoeringen en gezien de emoties die er hoogtij vierden, een rouwdienst kunnen noemen: een rouwdienst voor een partij die de komende 31ste december ten grave zal worden gedragen.

Een week vóór dat buitengewoon kongres schreef het *Algemeen Dagblad*, dat de CPN op 15 juni zacht en kalm zou overlijden. Dat klopte natuurlijk niet. Op het moment dat in genoemd ochtendblad die woorden gedrukt stonden was de partij in feite al overleden en dat zelfs al geruime tijd. De ziekte waaraan zij uiteindelijk bezweek openbaarde zich ook bij zusterpartijen zoals bijvoorbeeld die in Italië, in Spanje en in Groot-Brittannië. Aan dat ziekteproces hebben wij ooit in *Daad en Gedachte* eerder aandacht besteed en daarbij de verwachting uitgesproken, dat het om een chronische ziekte ging, maar om een die de partij wel niet ten grave zou slepen, omdat de met haar verbonden mythe beantwoordde aan een maatschappelijke behoefte. In dat opzicht hebben wij ons vergist. Het vroegere Eerste Kamerlid voor de CPN Kees IJmker had het bij het rechte eind, toen hij tegenover het *A.D.* verklaarde: „De CPN heeft geen bestaansrecht meer.” Hij was duidelijk van mening, dat het in Amersfoort te houden CPN-kongres slechts de begrafenis moest regelen, nadat de dood inmiddels onomstotelijk vaststond. „Je moet”, zo meende hij, „een lijk niet langer boven aarde houden dan verantwoord is. De ontbinding is onvermijdelijk.”

Van ontbinding gesproken: ontbindingsverschijnselen heeft de CPN, zo goed als alle bolsjewistische partijen, al heel lang. Waaruit die voortsproten was ons duidelijk, ook toen wij nog niet geloofden dat de partij zou sterven. De kwalen van de CPN, maar niet van haar alleen, vonden hun oorzaak hierin, dat de tijd voorbij is waarin politieke partijen de arbeidersklasse vertegenwoordigen en zogenaamd in haar naam een rol kunnen spelen in de politiek. Iets hiervan klinkt door in het in *P&C* gepubliceerde vraaggesprek met de bekende romanschrijver Theun de Vries, die vrijwel heel zijn leven de CPN en al haar onwelriekendheden door dik en dun verdedigd heeft. Van die verdediging, we bedoelen de verdediging van die dingen die eenvoudig niet te verdedigen zijn, wordt het in het vraaggesprek natuurlijk niet gerept. Maar Theun de Vries, die nog niet zo lang geleden al evenzeer over 'kommunistische idealen' schreef², en zijn beide interviewers niet tegensprak toen deze van „het kommunistisch ideaal” spraken (*P&C*, juni '91, blz. 101), maakte tijdens het vraaggesprek een opmerking die de aandacht verdient.

„De klassenstrijd”, zei hij, „bestaat nog in alle hevigheid, alleen de vorm is veranderd...” (*P&C*, juni '91, blz. 99). Ziehier de enige plaats in dit speciale nummer van het tijdschrift, dat de klassenstrijd ter sprake komt. We kunnen de woorden van Theun de Vries volledig onderschrijven, maar moeten daarbij wel aantekenen, dat hij met zijn op zichzelf volstrekt juiste konstatering stellig iets anders bedoelt dan wij. Inderdaad, de vorm van de klassenstrijd is

veranderd. In plaats van de strijd vóór de klasse is (in het algemeen en als wezenlijk kenmerk) de strijd van de arbeiders *zélf* gekomen. Dat feit typeert de huidige fase van de maatschappelijke ontwikkeling. Het is dit feit, dat gemaakt heeft dat de CPN (en in feite elke andere zogenaamd 'linkse' partij) het bestaansrecht heeft verloren.

Zo ziet Theun de Vries het zeker niet, ook al zegt hij, dat „de laatste fase van de kapitalistische ontwikkeling zal zijn, dat de uitgebuitenen er een ander systeem, een eigen systeem voor in de plaats zullen stellen” (*P&C* juni '91, blz. 100). Want in wezen bedoelt hij niets anders, dan dat de een of andere nieuwe, gelouterde partij t e n b e h o e v e v a n de uitgebuite klasse iets zal bewerkstelligen. Voor zoiets als zelfstandige arbeidersstrijd is, al schijnt het wel eens anders, in het denken van Theun de Vries geen plaats. In datgene wat Ina Brouwer in *P&C* te berde brengt ontbreekt de zelfstandige arbeidersstrijd al evenzeer. In plaats daarvan verkondigt zij enkele merkwaardige opvattingen. De zonderlingste daarvan is wel deze, dat het „een socialistische revolutie [is geweest] die het algemeen kiesrecht bevocht en sociale rechten tot stand bracht” (*P&C* juni '91, blz. 65). Wanneer en waar, zo vraagt men zich af, zou die „die socialistische revolutie” dan wel hebben plaats gevonden? In Nederland, om ons daartoe te beperken, werd het algemeen kiesrecht ingevoerd nadat de heersende klasse zich enigermate hersteld had van de schrik die werd veroorzaakt door „een revolutie die niet doorging”, voor zover het althans om een revolutie ging. Er werd voor dat kiesrecht in de jaren die aan de eerste wereldoorlog vooraf gingen wel gevochten (beter gezegd: politieke strijd gevoerd), maar door een revolutie *bevochten* is het bepaald niet.

Evenals in haar boek *Tussentijds* pleit Ina Brouwer ook in het speciale nummer van *P&C* voor een „nieuwe politiek” die een eind zou kunnen maken aan de toenemende afkeer van het politieke bedrijf. Zij behoort al geruime tijd tot hen, die deze afkeer scherp en duidelijk waarnemen, veel duidelijker bijvoorbeeld dan de politici van de PvdA. De laatsten zijn de schok die de jongste verkiezing voor de Provinciale Staten bij hen teweeg heeft gebracht al gedeels weer te boven en vertonen al weer dezelfde symptomen van de voorafgaande zelfgenoegzaamheid. Ina Brouwer, die overigens merkwaardig genoeg van mening schijnt, dat sommige figuren in de PvdA (Jan Pronk; Marjanne Sint!) net al zichzelf „de vervreemding van de politiek doorbreken willen, neemt die vervreemding heel ernstig. Maar de oorzaak ervan: dat het tijdvak waarin via 'de politiek' sociale verbeteringen tot stand konden worden gebracht heeft plaats gemaakt voor het tijdvak waarin het niet langer om de verbeteringen der sociale verhoudingen gaat, maar om het wezen ervan, die wordt door haar niet aangeroerd.

Ina Brouwer schrijft, dat Groen Links „zichzelf de opgave heeft gesteld bij te dragen aan de vernieuwing van de politiek” en zij noemt „de nieuwe formatie een aanzet tot verbreding en vernieuwing” (*P&C* juni '91, blz. 66).

Maar tegelijkertijd constateert zij „dat Groen Links tot nu toe de problemen van de andere politieke partijen niet heeft kunnen ontlopen” en dat „het de vraag blijft of de partijpolitiek, ook aan progressieve zijde, zich uiteindelijk toch niet zo zal ontwikkelen dat het vooral een professionele laag van beroepsbestuurders voortbrengt” (idem, blz. 67).

Ina Brouwer verklaarde aan de vooravond van het buitengewone kongres van de CPN tegenover een redakteur van *NRC/Handelsblad* (zie de editie van 14 juni j.l.) dat het haar „eerlijk gezegd verbaasde, dat in Groen Links vrij veel pogingen worden ondernomen om een traditionele partij op te bouwen”. Ze voegde daaraan toe, dat „ouderwetse, bureaucratische politieke partij niet meer past in het televisietijdperk.” Groen Links zou volgens haar „een veel direktere vorm van democratie moeten kiezen”. Marius Ernsting daarentegen, (ex)-CPN-

er zoals zij, vindt dat „Groen Links niet bang moet zijn een gewone politieke partij te zijn” (zie *De Volkskrant* van 6 juni j.l.).

Wat Ina Brouwer zich voorstelt als zij van „een veel directere vorm van democratie” spreekt is, gezien diverse publikaties van haar hand, een andere vorm van de *burgerlijke* democratie, niet de *arbeidersdemocratie*. Als Marius Ernstig voor „een gewone politieke partij” pleit, dan pleit hij voor wat naar onze overtuiging, gegeven de maatschappelijke verhouding van het moderne kapitalisme en de moderne zogenaamde welvaartsstaat, de weg is die Groen Links of het wil of niet zal gaan. En als men let op hetgeen Roel van Duijn, fractievoorzitter van Groen Links in de Amsterdamse gemeenteraad, onlangs omtrent zijn eigen 'partij', meer in het bijzonder omtrent het standpunt van haar wethouder, heeft laten horen (zie *De Volkskrant* van 25 juni j.l.) dan is Groen Links al een eindweegs daarop gevorderd.

„De wereld is verre van een paradijs en dat was waar we naar streefden”, heeft Ina Brouwer op het buitengewoon kongres gezegd. Opgemerkt moet worden dat een dergelijk 'streven' ten spijt in de CPN - zolang zij heeft bestaan - altijd verre van paradijselijke toestanden hebben geheerst ook al is dat, wat sommige oud-CPN de goegemeente pogen wijs te maken. Om alleen maar even bij haar naoorlogse jaren stil te staan: men denke slechts aan de vuige laster die Marcus Bakker in een klein geschrift over mensen als Gerben Wagenaar en Henk Gortzak heeft uitgestort, of aan de stalinistische intriges waarmee de partijleiding haar Nijmeegse critici monddood heeft gemaakt. Op die intriges wordt in een bijdrage in het speciale nummer van *P&C* gewezen. Over het geschrift van Marcus Bakker, dat weliswaar ingetrokken is maar waarvan hij nooit afstand heeft genomen, wordt 'liefdevol' gezwegen.

Tot besluit echter zij hier nadrukkelijk opgemerkt, dat niet de onfrisse toestanden binnen de partij gemaakt hebben dat zij tenslotte geen bestaansrecht meer had, maar dat het omgekeerd is geweest. De interne tegenstellingen, de partijtwisten en de interne machtsstrijd zijn een gevolg geweest van de omstandigheid dat de CPN hoe langer hoe verder kwam af te staan van de maatschappelijke werkelijkheid. „Linkse partijen” behoren bij de periode waarin de burgerlijke emancipatie van de arbeidersklasse nog moet plaats vinden. Zij hebben een reden van bestaan zolang *die* emancipatie nog niet is voltooid. Zodra dat het geval is, zodra het om een totaal ander soort van emancipatie gaat, worden zij een anachronisme. Daar zal geen wijziging in komen wanneer de kleur van de partij van rood in groen verandert.

Er is geen reden tot (rechtse) vreugde over het sterven van de CPN, die altijd heel wat anders vertegenwoordigde dan 'rechts' veronderstelde. Er is evenmin reden voor droefenis (van de partijleden), aangezien de partij ook heel wat anders was dan waarvoor zij zichzelf hield en waarvoor zij door haar aanhang werd gehouden. „In het dagelijks leven”, schreef Marx in hetzelfde werk waaruit wij in de aanvang van dit artikel citeerden, „weet elke winkelier heel goed te onderscheiden tussen dat wat iemand voorgeeft te zijn en dat wat iemand werkelijk is. De geschiedschrijving is nog niet tot dit alledaagse inzicht gekomen. Ze gelooft wat iedere periode van zichzelf beweert en zich inbeeldt”³. Van partijgangers kan veelal iets dergelijks worden opgemerkt. De leden van de CPN hebben in ieder geval haar officiële sprookjes geloofd met een kinderlijk vertrouwen, dat de eerste de beste kruidenier of kroegbaas ook aan zijn meest getrouwe klanten nooit zou hebben geschonken. Dat zou men eigenlijk tijdens de rouwdienst in Amersfoort hebben moeten zeggen. Maar dat is niet gebeurd en dat kon men ook niet verwachten. Vandaar dat wij het hebben willen zeggen op deze plaats.

² MEW, Bd. 3, blz. 49.

NOGMAALS: HET WARE KARAKTER VAN DE O. - DUITSE ARBEIDERSOPSTAND VAN 1953

Onlangs, op 16 juni j.l. om precies te zijn, heeft de Duitse televisie aandacht besteed aan de opstand van de Oostduitse arbeiders, die achtendertig jaar geleden op de 17e juni uitbrak, maar waartoe de dag tevoren de bouwvakarbeiders in de [destijds aldus geheten] Stalinallee, zonder het te weten, de stoot gaven. Zij legden het werk neer om te demonstreren tegen nieuwe, voor hen en alle werkenden uiterst nadelige, loonmaatregelen.

Doorgaans houden de media zich niet bezig met dingen die 38 jaar eerder zijn geschied. In dit geval was er een bijzondere reden voor: zolang in het oosten van Duitsland de D.D.R. bestond - dat wil zeggen zolang daar de macht werd uitgeoefend door dezelfde heersersklikek waartegen destijds de arbeidende bevolking in verzet kwam - zolang was aldaar hun opstand taboe en werd alles wat daarmee ook maar enigszins verband hield volstrekt doodgezwegen. De uitzending van de WDR, zo werd bij de aankondiging van het programma gezegd, was bedoeld om dat taboe te doorbreken en derhalve kennelijk in de eerste plaats bestemd voor Oostduitse kijkers.

Wat men te zien kreeg was een door de cineaste Andrea Ritterbusch samengestelde documentaire, die ruim een uur duurde en waarmee niet enkel elk taboe doorbroken werd, maar die ook niets heel liet van de in de Bondsrepubliek geproduceerde oude en nieuwe mythe(n). Volgens de oude, bijna 38 jaar hardnekkig in stand gehouden mythe, zou de destijds in opstand gekomen arbeidersbevolking de hereniging met de Bondsrepubliek gewild hebben. Tot de nieuwe mythen behoort, naar onze lezers weten¹, het sprookje dat men zo'n anderhalve maand geleden in het Westduitse weekblad *Der Spiegel* vermeld zag, het kennelijk uit de koker van de voormalige S.E.D. afkomstige sprookje namelijk, dat de opstand van de Oostduitse arbeiders al na twee dagen nauwelijks nog iets voorstelde en ook zonder Russische hulp gemakkelijk bedwongen had kunnen worden.

Wat men aanschouwde was filmisch archiefmateriaal - gedeeltelijk ook opgediept uit de archieven van de S.E.D. - dat werd afgewisseld met interviews met ooggetuigen van en deelnemers aan de opstand. Het verhaal dat de laatstgenoemden vertelden liet omtrent het ware karakter der gebeurtenissen geen enkele twijfel bestaan. Dat het, zoals destijds in het partijblad *Neues Deutschland* werd geschreven, gegaan zou zijn om een provokatie van uit het westen afkomstige „fascistische” infiltranten, werd door hen „een leugen” genoemd en naar het rijk der fabelen verwezen. Wat de positie van de toenmalige Oostduitse regering van Ulbricht en Grotewohl betreft, de kijkers bleven niet in het ongewisse, dat zij al na enkele uren volstrekt onhoudbaar was geworden en dat haar leden een veilig heenkomen zochten in het Russische militaire hoofdkwartier in Karlshorst.

De documentaire had als titel *Wee de overwonnenen!* Die wees er al direkt op, dat men aan het slot ervan het een en ander zou zien of horen omtrent de wijze waarop de dodelijk geschrokken machthebbers na de onderdrukking van de opstand wraak hebben genomen. Dat was inderdaad zo. Maar wat daaraan voorafging waren indringende beelden, niet slechts van

1 Zie Daad en Gedachte van juni j.l. pag. 7

de eigenlijke opstand, maar ook van de voorgeschiedenis, die iedere gedachte aan een westers 'komplot' of wat voor 'provokatie' ook volkomen uitsloten.

Voor de jonge Oostduitse (naar bolsjewistisch model gevormde) republiek was, zo liet de film zien, 1952 het kritieke jaar. In dat jaar werd de harde vuist van de heersende klasse steeds duidelijk voelbaar, vluchtten in totaal maar liefst 110.000 Oostduitse burgers naar het westen, ging sociale onrust gepaard met een toenemende ontevredenheid.

In de onmiddellijk aan de opstand voorafgaande periode verkondigde Walter Ulbricht telkens weer, dat het noodzakelijk was 'de klassenstrijd' te verscherpen, waarmee hij natuurlijk de strijd tegen critici en eventuele dissidenten bedoelde, met andere woorden, bepaald niet datgene meende wat men onder klassenstrijd dient te verstaan.

Geïnterviewd werd *Karl Schirdewan*, een niet onbekend lid van het vroegere Centrale Komitee van de S.E.D. Die vertelde, dat het „al sinds maanden onder de Oostduitse arbeiders had gegist en dat er vóór de 17e juni '53 al twee stakingen van bouwvakarbeiders waren”.

Uit de documentaire bleek ook, dat Moskou zijn politiek ten opzichte van de D.D.R. onverwacht wijzigde en de S.E.D. een koerswijziging voorschreef die niet weinig bijdroeg tot grotere ontevredenheid en meer sociale onrust. De chef-redakteur van de partijkrant *Neues Deutschland* noemde die koerswijziging in een van zijn artikelen „een bom in eigen huis”. Volgens diverse geïnterviewde personen begon de stoel van Ulbricht destijds al op 9 juni te wankelen en heeft hij gewankeld tot 13 juli!

Op 15 juni wilden de bouwvakkers aan de regering een resolutie aanbieden, waarmee verlangd werd dat er andere normen voor de vaststelling van hun lonen zouden worden gehanteerd. Hun delegatie echter werd niet door Grotewohl zelf ontvangen. Dat betekende, aldus een van de aan het woord komende getuigen, dat „de laatste kans voor de regering om stoom van de ketel te nemen, was verkeken”. „De stemming” (onder héél de bevolking), aldus een andere getuige, „was *sowieso* explosief”. Volgens een veronachtzaamd rapport van een bedrijfsleider in het voorstadsje *Köpenick* werd ook daar al op de 16e juni gestaakt.

In heel Oostduitsland kwam de 'explosie' zoals bekend, op de 17e juni, nadat op de 16e in Berlijn de beroering zich van heel de bevolking meester had gemaakt. Destijds hebben wij alleen maar foto's gezien. Nu zagen we bewegende beelden: de marcherende bouwvakarbeiders bij wie zich voortdurend grotere aantallen aansloten. We zagen de kolkende mensenzee voor de regeringsgebouwen in de Leipzigerstrasse. We zagen hoe minister *Selbman* op een inderhaast aangedragen tafeltje klom en tevergeefs probeerde zich verstaanbaar te maken. Het was het moment, waarop de menigte de kreet aanhief van „*Der Spitzbart*” (bedoeld was Ulbricht) „*musz weg!*” En een kommentaarstem legt zonder er doekjes om te winden uit, dat de massa zich „*tegen de heersende klasse van de D.D.R.*” keerde.

Nog op de avond van diezelfde 16e juni werd de omstreden loonmaatregel, d.w.z. de verhoging van de normen, ingetrokken. Met radiowagens werd dat in de straten van Oostberlijn bekend gemaakt. Maar het was al te laat. En wat dat betreft, maakt de documentaire volstrekt duidelijk, van welk een groot belang de faktor tijd is wanneer zich een revolutionaire situatie ontwikkelt. Zodra dat het geval is - drie jaar later zou het in Hongarije opnieuw blijken - hinken de bedreigde machthebbers voortdurend achter de feiten aan.

Op 16 juni 's avond hadden zij die in opstand waren gekomen het radio-station onder controle. Door de aether klonk de oproep aan alle burgers van de D.D.R. om de bouwvakkers van de Stalinallee „niet in de steek te laten”.

Vanuit het opstandige Berlijn werd „de algemene staking” uitgeroepen. Op straat werd

terzelfder tijd een vlugschrift verspreid, dat zich richtte tot de arbeiders, tot de beambten en tot de huisvrouwen. In dat vlugschrift werd betoogd, dat het heersende regiem van de S.E.D. „bankroet” was.

Wat de documentaire vervolgens liet zien, dat was de stormloop van de proletarische massa tegen een van de gevangenissen van de Stasi, het opwerpen van barrikades, brandende voertuigen, alsmede de woede waarmee, nadat de menigte partijbureau's was binnengedrongen, boeken en officiële bescheiden werden vernietigd. Een kommentaarstem vertelt, dat de Vopo (de bolsjewistische *Volkspolizei*) volstrekt machteloos stond en dat Grotewohl, die aanvankelijk zonder hulp van de Russen de 'orde' wilde herstellen, al gauw inzag, dat de mogelijkheden daartoe ontbraken. Getuigen zijn het wederom, die vertellen, dat de S.E.D.-regering de toestand niet meer meester was en dat op last van de Russische generaal-majoor Dibrowa de uitzonderingstoestand werd afgekondigd.

Het zijn de Russische tanks geweest, die er voor zorgden, dat zij op het nippertje nog in het zadel kon blijven. Wat de documentaire laat zien, dat zijn beelden, die later ook de Hongaarse revolutie heeft getoond: jongeren, die onmiskenbaar tot de arbeidersklasse behoorden, die onverschrokken met stenen en allerhande dergelijke projektielen de opmars van de pantservoertuigen poogden te verhinderen.

Wat de documentaire helaas niet liet zien, dat waren de gebeurtenissen buiten Berlijn. Er wordt verteld, dat de stakingsoproep algemeen werd gevolgd. Dat de opstand zich als een lopend vuur over heel het grondgebied van de D.D.R. uitbreidde en in typische industriesteden als Halle, Bitterfeld of Merseburg van nog veel meer betekenis en nog veel succesrijker was, dat is, bij gebrek aan archiefbeelden of om welke reden dan ook, niet door de kamera vastgelegd.

Aan het slot, we zeiden het reeds, gaat het over datgene waaraan de titel werd ontleend: de wraak van de dodelijk geschrokken machthebbers. En juist uit de wijze waarop die hun woede koelden, blijkt dan, ten overvloede, nog weer eens dat de opstand niet door 'fascistische agenten' werd ontketend. Want de vele duizenden arrestanten behoorden vrijwel zonder uitzondering tot de arbeidende klasse. Eén van hen was *Max Hetling*, destijds een in de Stalinallee werkzame bouwvakker. Hij behoorde tot de geïnterviewden. Zijn enige 'misdaad' bestond hieruit, dat zijn handtekening prijkte onder de door hem en zijn kollega's opgestelde resolutie. Een foto van het dokument (met zijn naam eronder) werd getoond; Hetling zelf vertelde, dat hij - en dat weerspreekt volkomen de officiële mythe - aangeklaagd werd als „de hoofdrolschopper”. Hij en andere veroordeelden werden onderworpen aan onmenselijke verhoormethoden waardoor hun gezondheid voor altijd ernstig werd geschaad.

In de loop van de jaren is er over de Oostduitse arbeidersopstand van juni 1953 heel wat geschreven. De film die Andrea Ritterbusch gemaakt heeft is een welkome en belangrijke aanvulling op die literatuur. Dat is bovenal te danken aan de vele interviews met strijdende arbeiders van toen, die na bijna veertig jaar eindelijk openlijk hebben kunnen spreken.

Waar zij niet van reppen, maar wat - vermoedelijk onbedoeld - de film niettemin heel duidelijk maakt, dat is het verschil tussen 1953 en 1989. De zogenaamde 'fluwelen revolutie', die de muur deed vallen en tenslotte tot de zogenaamde *Wiedervereinigung* voerde, is totaal iets anders dan wat toentertijd gebeurde. Destijds was er sprake van een echte revolutie, beter gezegd misschien: van het begin van een echte revolutie, ook al was het dan een revolutie die in dat begin bleef steken doordat zij brutaal werd neergeslagen. In 1989 was er geen brutaal geweld, maar evenmin een werkelijke omwenteling.

EEN PAAR KANTTEKENINGEN BIJ HET PARTIJKONGRES VAN DE P. D. S.

In Berlijn is zondag 23 juni het partijcongres van de P.D.S. gehouden, het eerste congres van de partij, die sinds de veranderingen die zich in Oost-Duitsland voltrokken de erfgename en de opvolgster is van de voormalige SED. Het congres werd bijgewoond door zeshonderd afgevaardigden, die er telkens weer blijk van gaven, dat ze niet goed raad wisten, noch met de thans in het verenigde Duitsland ontstane situatie, noch met het verleden van een partij die weinig meer dan haar naam veranderd heeft, noch met de steeds weer opdoemende vraag, wat eigenlijk de z i n of de t a a k van deze partij is en wat voor een toekomst haar staat te wachten. Men zou om deze redenen dit partijcongres, het congres van de onzekerheden kunnen noemen.

Gregor Gysi, de Oostberlijnse advocaat en rechtsgeleerde, die niet alleen partijvoorzitter is, maar bovendien, vanwege zijn redenaarstalent en zijn intellectuele bagage, de onbetwiste partijleider, toonde zich al weinig minder onzeker dan de achterban. „Als wij het redden”, zei hij in een van zijn toespraken... „als we het redden... maar dat staat nog helemaal niet vast...”

Niettegenstaande deze onmiskerbare skepsis keerde hij zich met kracht en gebruikmakend van al zijn redenaarstalenten tegen die afgevaardigden die er bepaald geen gat meer in zagen, die onomwonden te kennen gaven, dat het volgens hen „zó niet verder” kon, dan wel zich afvroegen of, zo er in de toekomst nog een P.D.S. zou zijn, het wel „deze P.D.S.” zou wezen. Een, overigens onbeantwoord gebleven vraag, waarmee natuurlijk bedoeld werd of de P.D.S. van morgen, nog wel, zoals de P.D.S. van nu, enigszins zou lijken op de SED van gisteren.

Indien men ons deze vraag zou hebben voorgelegd, wij zouden een ontkennend antwoord hebben gegeven. Of wel, zo menen wij, de P.D.S. is ten dode opgeschreven, of wel zij past zich zodanig aan bij het politieke systeem, dat de bovenbouw vormt van het verenigde Duitsland, dat zij niets meer weg heeft van dat, wat de P.D.S. nu nog krampachtig poogt te zijn en al helemaal niets meer van de SED, die weliswaar morsdood is, maar ongetwijfeld nog immer rondspookt in de hoofden van hen, die kennelijk naar deze partijdag waren gestuurd om een kritisch geluid te laten horen. Een van hen was zelfs de tot de partijtop behorende Rainer Börner, die de leiding, vanwege de onduidelijkheden die zij liet voortbestaan, in zekere zin van „oneerlijkheid” beschuldigde.

Niet steeds werd aan de kritiek of aan de twijfel met dergelijke, soms krasse, bewoordingen uiting gegeven. Het kon, zo bleek, ook op een andere manier. In zijn openingsspeech zei Gregor Gysi: „In het gebied van het huidige Duitsland heersten twee systemen: het systeem van het westen en het systeem van het oosten. Gebleken is, dat het systeem van het westen superieur is.” De kongresgangers bewaarden een doodse stilte. Toen Gysi er vervolgens aan toevoegde: „Maar deze woorden zijn niet bedoeld als een verdediging van het kapitalisme...” barstte een honend en daverend gelach los.

Op de wand achter het podium prijkte, zoals op dergelijke kongressen overal gebruikelijk is, een tekst in kolossale letters: „Wie toekomst wil, moet het heden veranderen.” Om wat voor veranderingen het dan wel ging en op welke wijze en in hoeverre de P.D.S. daaraan zou kunnen bijdragen, daarover werd heftig gediskussieerd, maar het bleef volstrekt onduidelijk. „De sprong naar het westen is mislukt”, zei een van de aanwezigen. Die woorden oogstten

veel meer applaus dan het betoog van Gysi, dat de P.D.S. op weg was „zich tot een moderne partij te ontwikkelen”. Dat een dergelijke ontwikkeling - wat er ook onder moet worden verstaan - de enige is, die de P.D.S. de mogelijkheid van een bestaanskans biedt, kan niet worden tegengesproken. Maar het betoog van Gysi wekte duidelijk wantrouwen bij al die kongresgangers die, wanneer ze P.D.S. zeiden, in feite SED bedoelden, althans van de SED droomden. Wat voor wegen er voor de inmiddels P.D.S. geworden SED nog openstonden, wisten zij niet. Het enige dat zij dachten te weten, was, dat zij niet de weg naar het kapitalisme wilden gaan. Van het feit, dat zij bijna veertig jaar lang in de staatskapitalistische DDR die weg bewandeldden hadden zij geen flauw benul. En voor zover ze naar een „verandering van het heden” streefden, was het stellig géén verandering tengevolge van de klassenstrijd, maar een verandering die tot stand zou kunnen komen onder de invloed, die de P.D.S. mogelijk zou kunnen uitoefenen in de Duitse Bondsdag.

Van de klassenstrijd werd op dit kongres van de P.D.S. met geen woord gerept.

Gregor Gysi, dat was zonneklaar, beheerste het kongres. Hij kreeg de handen op elkaar toen hij betoogde, dat zonder de P.D.S. zeer velen een goede belangenbehartiging ontbeerden, hij oogstte instemming met zijn vol overtuiging voorgedragen bewering, dat er behoefte bestond aan een „verziende blik”. „Zonder Gysi is de P.D.S. nergens”, meende een waarnemer. En mét Gysi?, zou men kunnen vragen.

„De P.D.S. is geen debatingclub”, voegde hij op zeker moment de naar oppositie neigende critici toe. Het is een uitspraak die iedere oppositie in iedere partij zich ooit heeft horen toevoegen. Het zijn deze en dergelijke woorden die wij symptomatisch achten voor de weg die de P.D.S. zal gaan, de enige weg die zij zal kunnen gaan. Het is niet onmogelijk, dat het een doodlopende weg zal blijken, een weg die tot haar opheffing zal leiden of tot haar samensmelting met de sociaaldemokraten of met de Groenen. In ieder geval is het niet de weg die de Duitse arbeiders, zowel die in het oosten, als die in het westen, gedwongen zullen zijn te volgen. Dat zij op het kongres van de P.D.S. de grote afwezigen waren is allesbehalve toeval.

- - 0 - -

WAAROM HEEFT HET ZIN OM NAAR LIVERPOOL TE KIJKEN?

Op donderdag 4 juli werden in Groot-Britannië tussentijdse verkiezingen gehouden in het distrikt Liverpool-Walton. Ze waren noodzakelijk geworden door het overlijden, eind mei, van Eric Heffer, lid van de Britse Labour-partij, die een kwart eeuw lang in dit distrikt bij elke verkiezing de meeste stemmen op zich verenigde en dientengevolge naar het parlement werd afgevaardigd. Er zou niet de minste reden zijn geweest om aandacht te besteden aan een dergelijk gebeuren, als het niet zo was, dat door allerlei omstandigheden deze verkiezingen een bijzonder helder licht hebben geworpen op het levensgrote verschil tussen enerzijds de wereld van de politici en anderzijds de wereld van de arbeiders. In dat licht werd het bovendien heel duidelijk, dat ook in Engeland, net als aan deze kant van de Noordzee, sprake is van een crisis van de politiek in het algemeen en van Britse sociaal-demokratie, dat wil zeggen van de Labourparty, in het bijzonder.

Wat het laatste betreft: tekenend voor de problemen van de Britse Labourparty is [onder meer natuurlijk] het feit, dat er tijdens de campagne en op de verkiezingsdag twee partijen, die zich allebei *Labour* noemden naar de gunst van de kiezers dongen. Een daarvan was, wat men zou kunnen noemen, de officiële Labourpartij. De andere was een, zich als 'radikaal' aandienende oppositiegroep, die zich „*de echte Labourpartij*” noemde en die haar konkurrent ervan beschuldigde, „naar rechts te zijn opgeschoven” en van de werkende klasse te zijn vervreemd.

Op de verkiezingsavond werd een aantal personen van diverse politieke kleur geïnterviewd door de BBC. Tot hen behoorden onder anderen Dr. Jack Cunningham, die in Liverpool de verkiezingscampagne van de officiële Labourpartij had helpen organiseren, en de journalist John Cole. Cunningham liet vanzelfsprekend niet na zich over die 'echte' Labourpartij uiterst kritisch uit te laten. Van haar, inmiddels door de grote Labourpartij geroyeerde kandidate Lesley Mahmood zei hij, dat ze niets met Labour van doen had. Hij schilderde haar groep als „een groep van slinksè [trotskistische] infiltranten die jarenlang de Labourpartij hadden misbruikt en waartegen Labourleider Neil Kinnock al sedert 1985 front maakte. Maar op zijn zelfverzekerd betoog werd een domper gezet door Cole, die opmerkte, dat hoe het ook mocht wezen, Cunningham toch in geen geval zou kunnen ontkennen, dat Labour door een „interne crisis” werd geteisterd en dat die partij „ernstige symptomen van kanker” vertoonde. Dat ontkende Cunningham dan ook niet.

Wat Cunningham's karakterisering van de concurrerende oppositie betreft: zij bevatte niets nieuws. Het was niet meer dan een herhaling van datgene waarmee de zogenaamde 'linkervleugel' van Labour sinds jaar en dag ongenueanceerd en tamelijk demagogisch bestreden wordt. Niet dat is het wat naar onze mening tegen die oppositie moet worden aangevoerd. Waarop ons inziens moet worden gewezen is, dat ook zij niet werkelijk de arbeidersklasse vertegenwoordigt, dat zij uitsluitend in het politieke strijdperk opereert en dat zij, al haar gepraat over „een echte arbeiderspartij” ten spijt, voor de wezenlijke belangen van de arbeiders even weinig interesse heeft als welke partij dan ook.

Tot hen die door de BBC geïnterviewd werden, hetzij in de studio, hetzij in de straten van Liverpool of in een of ander gebouw aldaar, behoorde ook een zekere Felicity Downing, vurig aanhangster van de officiële Labour-partij, die de beschuldigingen van de oppositiegroep hartstochtelijk ontkende en verklaarde, dat „de Labourpartij een échte arbeiderspartij” was.

Maar van die verzekering bleef bitter weinig heel toen een BBC-verslaggever op straat aan een eenvoudig geklede, met zware boodschappen torsende, typische arbeidersvrouw de vraag stelde hoe zij over [het officiële] Labour dacht en of ze op die partij stemde. De aangesprokene had er géén woorden voor, doch alleen maar een veelzeggend keelgeluid, dat zowel afkeer als minachting uitdrukte. En lijnrecht tegenover de bewering van Felicity Downing stond de konstatering van een zekere Tony Mulhearn, dat „er totaal geen verschil [was] tussen Labour, de Conservatieven en de Sociaal-Liberale Demokraten”. Wij kunnen zijn konstatering onderschrijven, maar voegen er aan toe, dat er van enig verschil tussen de genoemde partijen en die welke zich dan als „de echte arbeiderspartij” beschouwt alleen maar op het eerste gezicht, alleen maar bij oppervlakkige waarneming en niet wezenlijk sprake is.

Alle problemen die in de uitzending aan de orde werden gesteld leken als twee druppels water op de problemen die elders een rol spelen. En die overeenkomst werd nog versterkt,

zowel door de verkiezingsuitslag als door hetgeen na het bekend worden daarvan door de diverse kandidaten werd gesproken.

Wat de uitslag aangaat: Peter Kilfoyle, de kandidaat van de officiële Labourpartij, verwierf de meeste stemmen. De [officiële] Labourpartij won dus deze tussentijdse verkiezingen. Echter... het aantal op de partij uitgebrachte stemmen was heel wat kleiner dan wijlen Eric Heffer bij de vorige verkiezingen behaalde. De achteruitgang van Labour bedroeg 11%. De grootste winst werd niet door de „echte Labourpartij” geboekt, maar door de Sociaal-Liberalen (die overeenkomst vertonen met D66 in Nederland). Hun winst [15%] en Labour's achteruitgang, gevoegd bij het feit dat Labour's 'linkse' oppositie maar 2.613 stemmen verwierf, maakt dat de uitslag in Liverpool enigermate lijkt op de uitslag van de jongste Statenverkiezingen in Nederland.

Enigermate, want natuurlijk gaat ook deze vergelijking zoals iedere vergelijking mank. Weliswaar was ook hier in Nederland het resultaat van [Groen] links niet bijzonder groot, maar Ria Beckers of Ina Brouwer vertegenwoordigen wat anders dan Lesley Mahmood. Bovendien deed de regerende Torypartij van premier John Major - die in Liverpool vertegenwoordigd werd door Berkeley Greenwood - anders dan de partij van Lubbers hier te lande, het slechter dan ooit tevoren. Doch dat neemt niet weg, en vandaar onze vergelijking, dat het Britse partijwezen soortgelijke ziekteverschijnselen vertoont als het partijwezen in Nederland of elders.

Onmiddellijk nadat de uitslag vast stond speelden zich in de zaal waar die bekend werd gemaakt, soortgelijke tonelen af als op een verkiezingsavond bij ons. Peter Kilfoyle toonde zich door een stemmenverlies van 11% [21.317 stemmen in plaats van de rond 23.000 voorheen] niet in het minst aangeslagen. Hij was de winnaar en hield zich niet met symptomen bezig die hem toch echt wel tot nadenken zouden hebben moeten stemmen. „De uitslag”, zei hij, „betekent, dat wij op weg zijn naar een Labourregering”, ofschoon een dergelijke uitslag natuurlijk n i e t s betekent en hij enig bewijs voor zijn bewering achterwege liet.

Toen John Clark, de kandidaat van de Sociaal-Liberalen aan het woord kwam, leek het wel of men Hans van Mierlo hoorde. Zijn partij, die met 14.457 stemmen tweede werd, was - zo betoogde hij - in feite de grote winnaar. Naar zijn partij waren de stemmen gegaan, die Labour had verloren. „Wij zijn”, aldus Clark, „de enigen die succes hebben gehad. Onze tijd is komende!”

Lesley Mahmood (ze verwierf met haar 2.613 stemmen nog altijd aanzienlijk meer dan het aantal van 1.155 dat de Tories kregen) beschouwde de 11% achteruitgang van de officiële Labourpartij als een teken, dat de oppositionele „echte” arbeiderspartij het toch maar bij het rechte eind had. En dat, ofschoon het onmiskenbaar zo was, dat niet zij, maar Clark van Labour's teruggang had geprofiteerd.

Maar dat soort elkaar volstrekt tegensprekende interpretaties van een verkiezingsuitslag is op een verkiezingsavond een normaal verschijnsel. Wie naar de respectievelijke woordvoerders der partijen luistert, kan eigenlijk geen andere indruk krijgen, dan dat er bij die partijen alleen maar 'overwinnaars' zijn. Die indruk is in feite ook niet verkeerd. Bij verkiezingen in de moderne burgerlijke maatschappij is er maar één verliezer: de arbeidende klasse.

Wie let op de in Liverpool gevoerde campagne [als enige Nederlandse krant kwam *NRC/Handelsblad* met een tamelijk informatieve reportage daarover] en wie let op alles wat zij betoogden, die op de verkiezingsavond voor de Britse tv geïnterviewd werden, die ziet het levensgrote verschil dat wij in de aanhef van dit opstel hebben aangeduid: het verschil tussen

het politieke steekspel en al datgene wat voor de arbeiders van belang is en waarvoor zij telkens weer strijd voeren zolang het kapitalisme de heersende produktiewijze is.

- - 0 - -

B E P A A L D N I E T Z O G E R I N G E B L U N D E R S

In *De Volkskrant* prijkte begin juni een grote foto, waarop men bekende figuren zag rusten in of aan de rand van een bos. De bomen en struiken op de achtergrond stonden op het landgoed 'De Buissche Heide', dat ooit toebehoorde aan de moeder van de sociaaldemokratische dichteres Henriëtte Roland Holst en dat deze later van haar erfde. De foto toonde van links naar rechts: Herman Gorter, zijn vrouw Wies, Rik Roland Holst, diens vrouw Henriëtte, alsmede haar moeder. De foto ging vergezeld van een artikel en in dat artikel stond te lezen, dat Herman en Wies Gorter graag op 'De Buissche Heide' kwamen „tot Henriëtte's ommezwaai van kommunisme naar socialisme, eind jaren twintig". Kennelijk was de schrijfster van genoemd krantenartikel niet gehinderd door kennis omtrent personen of zaken.

Wies Gorter overleed in 1916. Dus kon zij nooit tot eind jaren '20 samen met haar man op 'De Buissche Heide' vertoeven. Van een verkoeling in de vriendschap tussen Herman Gorter en Henriëtte Roland Holst was niet eerst aan het eind van de jaren '20 sprake maar heel wat jaren eerder. Deze werd veroorzaakt doordat zij zich na de splitsing van de SDAP als gevolg van het beruchte kongres van Deventer in 1909 in verschillende kampen bevonden.

Hun onderlinge verhouding is zeker n i e t beïnvloed door Henriëtte's breuk met wat de Russen 'kommunisme' noemden. Wat Gorter de dichteres ongetwijfeld kwalijk heeft genomen, is niet haar breuk met Moskou, maar het feit dat zij zo lang met een stroming, zo men wil een beweging of een partij gesymphathiseerd heeft, die volgens Gorter met kommunisme niets te maken had.

In één korte zin bevatte het krantenartikel derhalve twee kolossale blunders.

- - 0 - -

V O O R N I E T S G A A T D E Z O N O P

Nog altijd blijken er lezers van *Daad en Gedachte* te zijn, die kennelijk in de mening verkeren, dat het papier waarop ons maandblad wordt gedrukt in het geheel niets kost. Ze denken blijkbaar ook, dat de post het helemaal gratis bij hen in de brievenbus stopt. Ze houden er al evenmin rekening mee, dat het drukken ons echt wel een lieve duit kost. Dat alles om maar te zwijgen van de aankoop van schrijfmachinelinten, enveloppen voor de verzending, enzovoorts.

Mogen wij degenen, die ons dit jaar tot dusverre iedere vorm van enige financiële steun onthielden er nog eens nadrukkelijk aan herinneren, dat voor niets alleen maar de zon opgaat? Wij hebben, zolang ons blad bestaat nooit een vaste abonnementsprijs gevraagd en er altijd op vertrouwd, dat geïnteresseerden onze uitgave mogelijk zouden maken door bijdragen naar draagkracht te verstrekken. Nog steeds vragen wij niet méér, maar ook niet minder. Mogen wij erop rekenen, dat zij die - om welke reden ook - in gebreke zijn gebleven, alsnog dat verzuim zo spoedig mogelijk goedmaken?

Ons gironummer staat bovenaan op de eerste bladzijde. Alvast bedankt!